

Gabriela Staniszevska*

Wpływ wykonywania kary pozbawienia wolności na skuteczność procesów resocjalizacyjnych skazanego w świetle zmian kodeksu karnego z 1 października 2023 roku

Streszczenie

Niniejszy artykuł porusza zagadnienie wpływu wykonania kary pozbawienia wolności na skuteczność procesów resocjalizacyjnych skazanego, skupiając się w szczególności na dokonanych w kodeksie karnym zmianach z dnia 1 października 2023 r. Problem został przeanalizowany pod kątem wpływu izolacji na psychikę osadzonego oraz występowania zjawisk, takich jak populizm penalny, proces przizonizacji czy też depersonalizacji. Wykładnia celów i funkcji kary kryminalnej umożliwiła odnalezienie w nowelizacji kodeksu karnego zmian prowadzących do zwiększenia surowości polskiego prawa penalnego oraz utrudnienia procesów resocjalizacyjnych wśród osadzonych. Artykuł skupia się między innymi na podwyższeniu granic ustawowego zagrożenia karą, zmianach dotyczących reguł kolizyjnych przy zbiegu podstaw do nadzwyczajnego wymiaru kary, zakazie ubiegania się o przedterminowe zwolnienie przez sprawców skazanych na karę dożywotniego pozbawienia wolności czy też wydłużeniu okresu próby przy warunkowym przedterminowym zwolnieniu.

Słowa kluczowe: kara pozbawienia wolności, prawo karne, resocjalizacja, nowelizacja kodeksu karnego

The impact of serving a prison sentence on the effectiveness of the convict's social rehabilitation processes in the light of the changes to the Penal Code of October 1, 2023

Abstract

This article raises the issue of the impact of the execution of a prison sentence on the effectiveness of the convict's social rehabilitation processes, focusing in particular on the changes made to the Penal Code of October 1, 2023. The problem was analyzed in terms of the impact of isolation on the inmate's psyche and the occurrence of phenomena such as penal populism, the process of prisonization or depersonalization. The interpretation of the goals and functions of criminal punishment made it possible to find changes in the amendment to the Penal Code that would increase the severity of Polish penal law

* Uniwersytet Łódzki, Wydział Prawa i Administracji, e-mail: gabriela.staniszevska@edu.uni.lodz.pl, <https://orcid.org/0009-0007-3461-4624>

and make rehabilitation processes among prisoners more difficult. The article focuses, among others, on the increase in the limits of the statutory threat of punishment, changes in the conflict rules for the combination of grounds for extraordinary punishment, the prohibition of applying for early release by perpetrators sentenced to life imprisonment, and the extension of the probation period for conditional early release.

Keywords: imprisonment, criminal law, resocialization, amendment to the Penal Code

Sens życia można odnaleźć nawet wtedy, gdy znajdziemy się w beznadziejnej sytuacji, twarzą w twarz z przeznaczeniem, którego nie sposób zmienić. Jedyne, co możemy wówczas zrobić, to być świadkami czegoś wyjątkowego, do czego zdolny jest tylko człowiek, a mianowicie przemianę osobistej tragedii w triumf ludzkiego ducha, upadku w zwycięstwo. W sytuacji, której nie jesteśmy w stanie zmienić stajemy przed wyzwaniem, które brzmi: zmień samego siebie.

Viktor E. Frankl, *Człowiek w poszukiwaniu sensu*

1. Wpływ izolacji na psychikę skazanego

Treścią każdej kary jest jej dolegliwość¹. W przypadku pozbawienia wolności stanowi ją izolacja od społeczeństwa przejawiająca się ograniczeniem swobody działania, kontaktów z bliskimi, możliwości przemieszczania się oraz dostępu do materialnych i usługowych udogodnień. Niekiedy izolacja prowadzi również do utraty autonomii i poczucia bezpieczeństwa². Ograniczenia te mają wpływ nie tylko na obecny stan fizyczny i psychiczny osadzonego, ale również na jego przyszły rozwój psychiczny i umiejętność readaptacji społecznej. Sztywno zaplanowane funkcjonowanie w zakładzie karnym oraz powtarzalność dni spędzonych w zamknięciu prowadzi często do zniechęcenia oraz bierności wobec podejmowanych prób resocjalizacji. Izolacja może doprowadzić słabsze psychicznie jednostki do utraty poczucia sensu życia, spowodować zaniechanie planowania przyszłości poza więzieniem, a w niektórych scenariuszach wzbudzić w osadzonym chęć buntu przeciwko normom i społeczeństwu, co stoi w sprzeczności z celem resocjalizacji.

Z karą pozbawienia wolności wiąże się również proces stygmatyzacji skazanego, który rozpoczyna się już w momencie wydania wyroku. Utrata wolności jest wyrazem społecznej dezaprobaty dla zachowania skazanego oraz może być odbierana jako moralne odrzucenie sprawcy. Człowiek, poznawszy wyrok kary pozbawienia wolności, zdaje sobie sprawę z przynależności do mniejszości przestępczej i z naznaczenia przez społeczeństwo. Stygmatyzacja wzmacnia więzi społeczne i poczucie solidarności między osadzonymi, co w konsekwencji prowadzi do powstania społeczności więziennej, z którą mniej odporne jednostki są bardziej skłonne do socjalizacji. Proces, o którym mowa, zawarł w swojej koncepcji D. Clemmer, nazywając ją koncepcją prizonizacji³ i tłumacząc za jej pomocą powstanie i sposób funkcjonowania tego specyficznego środowiska więziennego. Kara pozbawienia wolności powinna przede wszystkim przygotować skazanego do funkcjonowania w społeczeństwie zgodnie z obowiązującymi

1 Ł. Wirkus, P. Kozłowski, *Izolacja więzienna a zachowania autoagresywne więźniów*, [w:] *Kryminologia i kara kryminalna. Wybrane zagadnienia*, red. A. Jaworska, Kraków 2008, s. 195.

2 S. Steuden, K. Jaworowska, *Egzystencjalny wymiar doświadczenia izolacji więziennej przez osoby skazane na karę pozbawienia wolności*, [w:] *Kara kryminalna. Analiza psychologiczno-prawna*, red. M. Kuć, I. Niewiadomska, Lublin 2004, s. 292.

3 D. Clemmer, *The Prison Community*, Boston 1940, s. 299.

zasadami postępowania. Jednak długoterminowy pobyt w zakładzie karnym czyni jednostkę bardziej podatną na adaptację do warunków życia w izolacji i socjalizację ze społecznością osadzonych niż na chęć powrotu do życia poza zakładem. W wyniku asymilacji z podkulturą więzienną niektórzy skazani po wyjściu na wolność mogą nie czuć więzi ze społeczeństwem. Takie jednostki nie czują potrzeby przestrzegania zasad i prawa w nim obowiązujących i często ponownie popełniają przestępstwa, by trafić do społeczności, którą rozumieją i w której potrafią funkcjonować.

Należy zwrócić jednak uwagę, że grupa społeczna osadzonych jest grupą bardzo zróżnicowaną, w której skład wchodzi jednostki o zupełnie odmiennej hierarchii wartości czy poglądów. Skazani różnią się również pod względem cech osobowości, siły psychicznej czy też odporności na manipulację ze strony współosadzonych. Do asymilacji z podkulturą więzienną skłonne są jednostki słabe psychicznie, podatne na manipulację. Długość kary ma istotny wpływ na skłonność skazanego do przystosowania się do kultury więziennej. Osoby odbywające krótsze wyroki rzadziej ulegają wpływom otoczenia. Częściej utrzymują kontakty z bliskimi i planują przyszłość, mając przed sobą realną perspektywę wolności. Natomiast jednostka odznaczająca się cechami sprzyjającymi skłonności do socjalizacji z kulturą więzienną jest również bardziej podatna na proces depersonalizacji. Zjawisko to objawia się w poczuciu wyobcowania, osamotnienia, a także może prowadzić do zmian w osobowości skazanego. „System społeczny istniejący w zakładach penitencjarnych zmusza skazanych do zmiany oceny siebie i określenia się w nowych rolach społecznych. Wiążący się z tym proces depersonalizacji powoduje mniej lub bardziej trwałe zmiany osobowości więźniów, dotyczące głównie obrazu siebie”⁴.

2. Populizm penalny

Na podstawie powyższej analizy można dojść do wniosku, że długoletnia kara pozbawienia wolności wydaje się pozbawiona jakiegokolwiek funkcji resocjalizacyjnej. W niektórych przypadkach jednak kara ta okazuje się niezbędną, aby zapewnić bezpieczeństwo zarówno społeczeństwu (np. w sytuacji szczególnie niebezpiecznego sprawcy, trudno poddającego się resocjalizacji), jak i samemu skazanemu (przy przestępstwach nagłośnionych medialnie, które mogą prowadzić do samosądu społecznego). Należy zastanowić się jednakże nad sposobem stanowienia i stosowania prawa w sposób populistyczny. Ustawodawca kierujący się w tych procesach emocjami (zarówno swoimi, jak i wyborców) i chęcią zdobycia poparcia przez społeczeństwo przyczynia się do degeneracji prawa karnego, które przestaje spełniać swoje funkcje i cele, a zaczyna być sposobem na podniesienie swojej pozycji na scenie politycznej. Zjawisko to w doktrynie określa się mianem populizmu penalnego, który wiąże się z postulowaniem i wprowadzaniem zmian w prawie karnym pod wpływem impulsu, w odpowiedzi na wydarzenia wywołujące w społeczeństwie negatywne emocje w sposób nieprzemyślany, pochopny, bez konsultacji z ekspertami w tej dziedzinie⁵.

Populizm penalny przyczynia się do powstania chaosu prawnego w państwie spowodowanego wprowadzaniem zmian bez gruntownej wiedzy i znajomości kodyfikacji. Z tego powodu ustawodawca wprowadza do kodeksu tzw. „przepisy martwe”, które są nieprzydatne lub po prostu zbędne w systemie. Zjawisko to może również prowadzić do nadmiernego zaostrzania kar pod wpływem opinii społecznej i chęci zaspokojenia poczucia społecznej sprawiedliwości. Takie działania legislacyjne powodują ukształtowanie wyjątkowo restrykcyjnych przepisów prawa karnego, a należy podkreślić, że sankcje prawa penalnego powinny być co do zasady dolegliwe, lecz nie surowe. Rozważając problem zaostrzania wymiaru kary za określone typy rodzajowe przestępstw, istotnym jest odwołanie się do teorii kary kryminalnej oraz zwrócenie uwagi na jej cele i funkcje, ponieważ surowość jest tylko jednym z jej

4 S. Steuden, K. Jaworowska, *Egzystencjalny wymiar doświadczenia izolacji więziennej...*, s. 295.

5 J. Stępień, *Populizm penalny. Definicja, przejawy, ocena*, „Przegląd Legislacyjny” 2022, nr 3, s. 104.

aspektów. Oprócz tego kara ma wymiar prewencyjny, wychowawczy czy też sprawiedliwościowy. Nie można więc ignorować całości problemu i skupiać się tylko na zaostrzaniu skutków popełnienia danego czynu zabronionego, gdyż prowadzi to do tragicznej nierównowagi w systemie karania⁶.

3. Historyczne cele i funkcje kary

Za czasów antycznych filozofów greckich, głównie Platona i Arystotelesa, kara funkcjonowała jako odwet publiczny. Miała ona wówczas na celu zrównoważenie naruszonej sprawiedliwości. Przestępstwo traktowane było jak choroba społeczeństwa, a kara pełniła funkcję lekarstwa, które to społeczeństwo miało uzdrowić⁷. Teorie antycznych myślicieli stały się fundamentem w konstruowaniu nowożytnych teorii kary kryminalnej oraz jej racjonalizacji. W starożytnym Rzymie natomiast kara pełniła zgoła inną funkcję. Jedynym powodem jej wymierzania było popełnienie przestępstwa, a sama kara miała za zadanie odwieść potencjalnych sprawców od jego popełnienia. Rzymianie traktowali również poprawę skazańca jedynie w aspekcie odstraszania go od ponownego popełnienia czynu zabronionego. Współczesne teorie kary zawdzięczają myśli starożytnych Rzymian wyodrębnione jej cele.

W średniowieczu rozwijało się, za sprawą szerzącego się katolicyzmu, metafizyczne pojmowanie kary jako odpłatę za wyrządzone zło, krzywdę. W odróżnieniu jednak od myśli rzymskiej w tym okresie poprawa sprawcy miała stanowić jego wewnętrzną, moralną przemianę. Wraz z upływem czasu, pod koniec średniowiecza i na początku renesansu, kara stosowana była, by zapewnić powszechny pokój. Myśl chrześcijańska doprowadziła do powstania fundamentów celu resocjalizacyjnego nowożytnych teorii kary⁸.

W XVIII w. w tym aspekcie dominowały filozofie francuska, włoska i niemiecka. Dwie pierwsze stanowiły przełom w rozważaniach na temat kary kryminalnej – zakładały, że jej priorytetem powinna być ochrona ustanowionego prawa i powinna ona być środkiem do powstrzymania jednostek od popełniania przestępstw⁹. Niemiecka filozofia Kanta i Fichtego natomiast doprowadziła na początku XIX w. do powstania podziału na teorie bezwzględne i względne. Dla Kanta kara powinna opierać się na odwecie moralnym oraz stanowić odpłatę za wyrządzone zło¹⁰. Teorie idące za tym tokiem rozumowania w doktrynie określa się jako teorie bezwzględne, które mimo różnic można scharakteryzować poprzez kilka cech wspólnych. Ich zwolennicy postrzegają karę jako odpłatę i reakcję społeczeństwa na wyrządzone zło. Ponadto wymierzona kara ma być proporcjonalna do wyrządzonej krzywdy, realizować zasadę sprawiedliwości¹¹. Ma ona wyrażać potępienie i dezaprobatę dla konkretnych zachowań. Natomiast w myśli Fichtego dominuje pogląd, że celem kary jest zapewnienie bezpieczeństwa społeczeństwu i ustanowionemu prawu. Kara ma za zadanie zmienić sprawcę w ten sposób, by znów zaczął przestrzegać prawa¹². Ta filozofia stała się podstawą dla grupy teorii względnych, które charakteryzuje przekonanie, że kara sprawiedliwa to taka, która jest użyteczna dla społeczeństwa. Teorie te skupiają się na prewencyjnym aspekcie kary kryminalnej.

6 P. Chlebowicz, *Przejawy populizmu penalnego w polskiej polityce kryminalnej*, „Studia Prawnoustrojowe” 2009, nr 9, s. 502.

7 J. Ślęzak, *System kar i represji karnej w starożytności*, [w:] *Studia Gdańskie. Wizje i rzeczywistość*, t. XI, Gdańsk 2015, s. 77–79.

8 M. Filipczak, [w:] *Prawo karne materialne. Nauka o przestępstwie, ustawie karnej i karze*, red. J. Kulesza, Warszawa 2023, s. 432–433.

9 R. Hube, *Ogólne zasady nauki prawa karnego*, Warszawa 1830, s. 171–189.

10 M. Chmieliński, B. Wojciechowski, *O usprawiedliwianiu kary w niemieckiej filozofii nowożytnej*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 2006, t. LVIII, z. 2, s. 29–31.

11 Tamże, s. 26.

12 Tamże, s. 36–38.

W doktrynie zauważa się, że cechy z obu grup teorii nie wykluczają się wzajemnie, gdy bierze się pod uwagę odrębnie stanowienie i stosowanie prawa. Przy procesie tworzenia i stanowienia prawa kluczowe jest, by brać pod uwagę aspekt prospektywny kary i skupić się na jej funkcji ochronnej. Przy stosowaniu prawa natomiast istotny jest aspekt sprawiedliwościowy. Wymiar kary powinien być proporcjonalny do wagi czynu i winy sprawcy. Jednakże w tym procesie także należy skupić się na elemencie oddziaływania wymierzonej kary na sprawcę. Takie pojmowanie kary kryminalnej określa się jako teorie mieszane, których przedstawicielami byli między innymi J. Makarewicz oraz W. Wolter¹³.

4. Cele i funkcje kary pozbawienia wolności w polskim prawie penalnym

W polskim prawie penalnym cele kary pozbawienia wolności określone są w art. 67 k.k.w.¹⁴ W artykule tym ustawodawca precyzuje, jakich rezultatów oczekuje się w wyniku zastosowania normy prawnej oraz samej sankcji. Podstawowym celem wykonywania kary zgodnie z kodeksem ma być „wzbudzenie w skazanym woli współdziałania w kształtowaniu jego społecznie pożądanych postaw”. Można więc wysunąć wniosek, że dla prawodawcy głównym zadaniem kary pozbawienia wolności jest resocjalizacja osadzonych, która powinna wyrażać się przede wszystkim w rozwijaniu w nich poczucia odpowiedzialności oraz potrzeby przestrzegania porządku prawnego. Oczywiście sama resocjalizacja nie jest jedynym zadaniem, jakie pełni kara i prawo penalne. W doktrynie zwraca się uwagę na cele, takie jak utrzymanie ogólnego zaufania do ustanowionych norm, ochrona dóbr prawnych sprecyzowanych w systemie czy też stabilizacja porządku prawnego¹⁵. J. Waszczyński uważał natomiast, że główną rolą kary i prawa karnego jest ochrona dóbr prawnych przed zniszczeniem lub narażeniem na niebezpieczeństwo¹⁶, co wynika z art. 31 ust. 3 Konstytucji¹⁷.

Wymienione cele pokrywają się w dużej mierze z funkcjami kary kryminalnej. Wyróżnić ich można wiele, jednak najbardziej podstawowymi są funkcja ochronna, gwarancyjna, sprawiedliwościowa i prewencyjna. Funkcja ochronna polega na skutecznym zabezpieczeniu przed jednostkami niebezpiecznymi dóbr prawnych, porządku prawnego czy też interesów społeczeństwa. Gdy niemożliwa jest ochrona tych dóbr przez inne gałęzie prawa, konieczne jest wprowadzenie takich norm penalnych do systemu, by zapewnić porządek i ład prawny. Znaczącą rolę w realizacji tej funkcji pełnią środki zabezpieczające, długoterminowe kary pozbawienia wolności czy też dożywotnie pozbawienie wolności, które mają na celu zabezpieczyć społeczeństwo przed sprawcami, co do których istnieje wysokie prawdopodobieństwo ponownego popełnienia czynu zabronionego. Funkcja gwarancyjna, która zapewnia ochronę interesów potencjonalnego sprawcy (czyli *de facto* wszystkich obywateli), chroni go przed nadużyciem ze strony organów państwowych. Funkcja ta wynika z zasady prawa karnego *nullum crimen sine lege* (we wszystkich jej aspektach) i polega na tym, że jednostka może zostać pociągnięta do odpowiedzialności karnej jedynie za działanie lub zaniechanie, które w momencie jego popełnienia było wyraźnie przez ustawodawcę sprecyzowane w ustawie jako czyn zabroniony zagrożony karą. Funkcją, która wynika z pierwotnej chęci „odpłaty za zło”, jest funkcja sprawiedliwościowa. Pełni ona rolę zapewnienia zgodności systemu prawnego z aksjologicznym poczuciem sprawiedliwości społecznej. Podnosi się, że prawo (zwłaszcza jego stosowanie) powinno odpowiadać oczekiwaniom społecznym co do ochrony poszczególnych dóbr prawnych. Oczywiście ustawodawca nie powinien w procesie stanowienia prawa podążać jedynie za głosem i wolą obywateli, ponieważ takie zachowanie prowadzi jedynie do chaosu

13 M. Filipczak, [w:] *Prawo karne materialne...*, s. 432–440.

14 Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny wykonawczy (Dz.U. z 2024 r., poz. 706).

15 J. Kulesza, [w:] *Prawo karne materialne. Nauka o przestępstwie, ustawie karnej i karze*, red. J. Kulesza, Warszawa 2023, s. 37.

16 J. Waszczyński, [w:] *Prawo karne w zarysie. Nauka o ustawie karnej i przestępstwie*, red. J. Waszczyński, Łódź 1992, s. 10.

17 Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. z 1997 r., nr 78, poz. 483).

i destabilizacji porządku prawnego. Rozsądny prawodawca powinien słuchać oczekiwań społeczeństwa i dostosowywać je do realiów prawnych, kierując się wiedzą swoją i ekspertów w tym zakresie. Należy podkreślić, że kara pełni również funkcję sprawiedliwości naprawczej polegającej na zaspokojeniu poczucia sprawiedliwości *in concreto* osoby pokrzywdzonej i jej najbliższych.

W rozważaniach na temat skuteczności procesów resocjalizacyjnych bardzo istotną rolę odgrywa prewencyjna funkcja kary kryminalnej. Prewencja zapewniana przez prawo penalne dzieli się na generalną (pozytywną i negatywną) oraz na indywidualną. Funkcja ta w głównej mierze opiera się na oddziaływaniu na sprawcę bądź na społeczeństwo. Prewencja generalna polega na wpłynięciu na ogół obywateli. Pożądany jest jej aspekt pozytywny, gdyż w takim ujęciu kara ma za zadanie wzbudzić przekonanie o słuszności ustanowionych norm i wolę ich przestrzegania. Realizację tej roli można osiągnąć poprzez wprowadzenie odpowiedniej edukacji, informowanie o skuteczności działania aparatu państwowego czy też pokazanie, że każdy sprawca ponosi odpowiedzialność w granicach swojej winy¹⁸. Negatywny aspekt prewencji generalnej polega natomiast na odstraszeniu potencjalnych sprawców od popełnienia czynu zabronionego oraz przestępców od ponownego wkroczenia na drogę kryminalną. Można ją realizować, posługując się wysokim zagrożeniem karą lub podkreślaniem surowości faktycznie wymierzanych kar. W tym aspekcie spór budzi zachowanie władz państwowych nakierowane na przykładowe, surowe ukaranie jednego sprawcy w celu odstraszenia pozostałych. Takie działania godzą w chronione konstytucyjnie prawa i wolności jednostki, zwłaszcza w określonej w art. 30 Konstytucji godność człowieka. „Kara wymierzana konkretnemu sprawcy za konkretny czyn nie może być traktowana jako instrument oddziaływania na potencjalnych sprawców poprzez ich odstraszenie, nie można przykładowo karać po to, by przestępstw nie popełniano. [...] Człowieka jako jednostki wolnej i rozumnej nie można straszyć. Takie podejście oznacza pozbawienie go ludzkiej godności, nadanie mu statusu niewolnika”¹⁹.

Prewencja indywidualna odnosi się do konkretnego sprawcy po popełnieniu czynu zabronionego i łączy się z określonym w art. 67 k.k.w. celem kary pozbawienia wolności. Rozważana w jej aspekcie resocjalizacyjnym kara powinna zmierzać do przekonania sprawcy do woli przestrzegania porządku prawnego i odwiecenia go od ponownego popełniania przestępstw. Pomocne w realizacji tej roli jest funkcjonowanie Funduszu Pomocy Pokrzywdzonym oraz Pomocy Postpenitencjarnej. W doktrynie wymienia się również represyjny aspekt prewencji indywidualnej polegający na wymierzeniu sprawcy takiej kary, by była ona dla niego dolegliwa (nie surowa). Represyjny charakter kary kryminalnej ma odwieść sprawcę od ponownego popełnienia czynu zabronionego, jednak kara zbyt surowa może doprowadzić do skutku zupełnie odwrotnego. Zarówno jednostka, jak i społeczeństwo mogą doznać poczucia niesprawiedliwości i dysfunkcjonalności systemu prawnego w sytuacji, gdy kara stałaby się surowa, wymierzana nieproporcjonalnie do winy sprawcy. „Karami zbyt surowymi może wzbudzić raczej litość i współczucie społeczeństwa dla osób skazanych i ukaranych, a nie pożądane potępienie przez społeczeństwo ich czynów”²⁰.

5. Analiza nowelizacji kodeksu karnego

Wprowadzanie poprawek do systemu prawa karnego co do zasady ma za zadanie go usprawnić i wspomóc realizację jego celów i funkcji. W obliczu kolejnych zmian kodeksu należy zastanowić się jednak, czy owe zmiany dalej spełniają te założenia. Nowelizacja z października 2023 r. wywołuje pod tym względem wiele dyskusji w doktrynie. Jak określone jest w uzasadnieniu do projektu wprowadzającego

18 J. Kulesza, [w:] *Prawo karne materialne*..., s. 43.

19 Tamże, s. 44.

20 Tamże.

zmiany „głównym celem [...] jest wzmocnienie ochrony prawnokarnej przed najcięższymi kategoriami przestępstw przez zaostrzenie odpowiedzialności karnej [...]. Dla realizacji tych celów niezbędne jest odpowiednie ukształtowanie rodzaju i wysokości sankcji karnej grożącej za dany typ przestępstwa, uwzględniając potrzebę surowej represji wobec sprawców czynów o wysokim stopniu karygodności, ale w sposób, który nie przekracza stopnia społecznej szkodliwości czynu oraz winy sprawcy”²¹. Należy zastanowić się, czy niezbędne jest podnoszenie zagrożenia karą i wprowadzenie surowej represji w celu usprawnienia ochrony dóbr prawnych.

Z analizy celów i funkcji kary kryminalnej przeprowadzonej powyżej wynika, że surowość kary nie musi wpływać pozytywnie ani na ochronę, poczucie sprawiedliwości czy też prawidłową prewencję. Takie zadanie można spełnić, posługując się innymi instrumentami, o których była już mowa. Podwyższanie sankcji powinno być więc działaniem ostatecznym i wyjątkowym. Dyskusyjne jest również stwierdzenie o potrzebie wprowadzenia surowej represji. W uzasadnieniu wskazane jest, że ustawodawca chce zachować proporcjonalność represji do stopnia winy sprawcy przy zastosowaniu surowych kar. Z punktu widzenia teorii kary kryminalnej oraz jej celów i funkcji stwierdzenie takie wydaje się sprzeczne. Sankcja powinna być sprawiedliwa, proporcjonalna oraz co prawda dolegliwa dla skazanego, jednak nigdy surowa.

6. Podwyższanie granic ustawowego zagrożenia

Jedną z bardziej znaczących zmian wprowadzonych 1 października 2023 r. do kodeksu karnego²² jest likwidacja kary 25 lat pozbawienia wolności i podwyższenie górnej granicy terminowej kary pozbawienia wolności z 15 do 30 lat. Taka nowelizacja z jednej strony, według ustawodawcy²³, daje większy luz decyzyjny sędziom przy określaniu wymiaru kary, jednak z drugiej strony daje szansę na wymierzanie coraz to surowszych kar. Co zostało również zauważone przez Senat RP opiniujący ten projekt, wprowadzany luz decyzyjny poszerzony został niemal wyłącznie w kierunku umożliwiającym zaostrzanie represji karnej²⁴ i stoi to w sprzeczności z celem indywidualizacji i proporcjonalności wymiaru kary. Podnoszenie wyłącznie górnych granic ustawowego zagrożenia wysyła również sygnał sądom, że dotychczasowy sposób wymierzania kar był niewystarczający i należy zwiększyć jego surowość. Nie-racjonalne zaostrzanie sankcji odbiera sądom możliwość reagowania adekwatnego do winy sprawcy i stopnia społecznej szkodliwości czynu. Biorąc pod uwagę wpływ izolacji na stan psychiczny i fizyczny skazanego, należy zastanowić się, czy coraz wyższe zagrożenie karą jest w stanie dalej pełnić cele, jakie ustawodawca sprecyzował w art. 67 k.k.w. i realizować funkcję sprawiedliwościową czy też prewencyjną.

Wartym podkreślenia jest również fakt, że górna granica zwykłej terminowej kary pozbawienia wolności została przesunięta aż do 30 lat, zamiast, konsekwentnie, pozostać na dotychczasowym najwyższym wymiarze, tzn. 25 lat. Zlikwidowanie odrębnej kary 25 lat pozbawienia wolności i wprowadzenie ciągłości wymiaru kary jest uzasadnione umożliwieniem większego luzu decyzyjnego sądom, jednak dlaczego przesunięto tym samym górną granicę, która mogła pozostać bez zmian. Zmiana ta jest niczym nieuzasadniona, a może doprowadzić jedynie do większej surowości rzeczywiście wymierzanych

21 *Rządowy projekt ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw – uzasadnienie*, druk nr 2024, s. 1.

22 Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny (Dz.U. z 2024 r., poz. 17 z późn. zm.).

23 „[...] projekt, zwiększając rozpiętość sankcji, zmierza do zwiększenia zakresu uznania sędziowskiego przy wymiarze kary, pozwalając dostosować jej wymiar do stopnia społecznej szkodliwości czynu oraz winy sprawcy, również w przypadku czynów o bardzo wysokim stopniu karygodności czynu lub winy sprawcy, czego obecny stan prawny nie zapewnia”, *Rządowy projekt ustawy o zmianie ustawy...*, s. 1.

24 J. Gizek, D. Gruszecka, K. Lipiński, *Opinia na temat ustawy z dnia 7 lipca 2022 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw*, druk senacki nr 762, Kancelaria Senatu. Biuro Analiz, Dokumentacji i Korespondencji, Warszawa 2022, s. 3.

kar izolacyjnych. O ile ustawodawca odniósł się w uzasadnieniu do projektu do aspektu usunięcia kary 25 lat pozbawienia wolności, o tyle nie przedstawił w nim wyjaśnienia podwyższenia górnej granicy terminowej kary pozbawienia wolności.

Nieprzemyślane oraz nieuzasadnione podwyższanie granic ustawowego zagrożenia doprowadziło również do sytuacji, w której dobra wskazane przez projektodawcę w uzasadnieniu jako najcenniejsze i wymagające dodatkowej ochrony, którą zapewnić ma owa nowelizacja (tj. życie, zdrowie, wolność seksualna), stają się *de facto* mniej chronione niż dobra o mniejszej wadze dla prawodawcy. Można przytoczyć chociażby przykład ponoszenia odpowiedzialności karnej za czyn z art. 229 § 4a k.k. (złożenie obietnicy korupcyjnej o wielkiej wartości osobie pełniącej funkcję publiczną) oraz za czyn z art. 197 § 1 i § 3 k.k. (zgwałcenie oraz kwalifikowany typ zgwałcenia). Za zgwałcenie w typie podstawowym ustawodawca przewiduje niższe zagrożenie karą, tzn. od 2 do 15 lat pozbawienia wolności (czyn nawet nie jest podniesiony do rangi zbrodni) niż za czyn z art. 229 § 4a k.k. (od 3 do 20 lat pozbawienia wolności). Dopiero zgwałcenie w typie kwalifikowanym zaliczane jest do kategorii zbrodni i zagrożone jest karą od 3 do 20 lat pozbawienia wolności, czyli taką samą jak złożenie samej obietnicy korupcyjnej o wielkiej wartości. Na tym przykładzie widać, że wolność seksualna nie jest chroniona na równi z innymi dobrami prawnymi, choć w uzasadnieniu do projektu podnoszona była jako jedno z ważniejszych. Możliwe jest wskazanie wielu innych typizacji, w których widoczny jest zaistniały przez nieprzemyślane działania legislacyjne chaos prawny. Można tutaj zauważyć niekonsekwencję działań ustawodawcy i jego nieracjonalność w podnoszeniu górnych granic ustawowych zagrożeń bez analizy chociażby całego kodeksu karnego.

7. Reguły kolizyjne przy zbiegu podstaw do nadzwyczajnego wymiaru kary

Rozbudowanie regulacji prawnej (aż do siedmiu paragrafów) dotyczącej reguł kolizyjnych w przypadku zbiegu podstaw do nadzwyczajnego wymiaru kary z pozoru może wydawać się zmianą racjonalną i wprowadzającą już i tak stosowane rozwiązania przez praktykę i orzecznictwo. Jednak po głębszej analizie nie tylko art. 57 k.k., ale całego kodeksu karnego nasuwa się wniosek, że zwłaszcza § 3 przytoczonego artykułu, z pozoru przemyślany, tak naprawdę prowadzi do jeszcze większego podniesienia progu surowości polskiego prawa penalnego. Paragraf ten stanowi, że w przypadku zbiegu fakultatywnej i obligatoryjnej podstawy do nadzwyczajnego złagodzenia lub obostrzenia kary sąd stosuje podstawę o charakterze obligatoryjnym. Po pobieżnej analizie przepisu można dojść do wniosku, że sensownym wydaje się, że podstawa obligatoryjna „wypiera” podstawę fakultatywną²⁵. Jednak patrząc na przytoczoną normę szerzej i odnosząc się do całego kodeksu karnego, łatwym do zauważenia jest fakt, że podstawy do nadzwyczajnego obostrzenia są, co do zasady, obligatoryjne, a podstawy do nadzwyczajnego złagodzenia głównie fakultatywne. Okoliczność ta prowadzi do zaistnienia problemu, że w przypadku kolizji podstaw o różnym charakterze niemal w każdym przypadku sąd będzie zobligowany przez art. 57 § 3 k.k. do wymierzenia kary nadzwyczajnie obostrzonej. Takie rozwiązanie zwiększa jedynie surowość polskiego prawa penalnego i niemal całkowicie wyłącza możliwość nadzwyczajnego złagodzenia kary w przypadku zbiegu podstaw fakultatywnych i obligatoryjnych.

Projektodawca w przypadku podniesienia górnych granic kary pozbawienia wolności powołuje się na przyznanie sądom większej decyzyjności i możliwości adekwatnego reagowania w konkretnej sprawie, jednak w przypadku art. 57 § 3 k.k. ustawodawca odbiera sądom możliwość jakiegokolwiek wyboru. Zgodnie z treścią tego przepisu, obowiązującego do 1 października 2023 r., organy sądowe miały dowolność w reakcji i mogły dostosować swój wyrok do stanu faktycznego i okoliczności popełnionego przestępstwa. Poprzednio obowiązująca norma była w zgodzie nie tylko z filozofią

25 Tamże, s. 42.

projektodawcy przedstawianej w uzasadnieniu zmian, ale również z przyjętym zarówno w doktrynie, jak i judykaturze poglądem²⁶. Wcześniejsze rozwiązanie dawało sądom pożądany luz decyzyjny oraz możliwość wymierzenia kary adekwatnej, natomiast obecne brzmienie tego przepisu to wszystko wymiarowi sprawiedliwość odbiera i prowadzi do pogłębienia surowości kar rzeczywiście wymierzanych.

8. Zakaz ubiegania się o przedterminowe zwolnienie przez sprawców skazanych na karę dożywotniego pozbawienia wolności

Nowelizacji uległ również art. 77 k.k., który reguluje podstawy stosowania warunkowego przedterminowego zwolnienia z odbycia reszty kary pozbawienia wolności. Ustawodawca wprowadził do treści tego przepisu § 3 i § 4, które zawierają w swojej treści fakultatywną właściwość sądów do wyłączenia możliwości ubiegania się o takie zwolnienie konkretnej kategorii sprawców skazanych na karę dożywotniego pozbawienia wolności²⁷. Rozwiązanie to godzi w podstawowe zasady konstytucyjne, stoi w sprzeczności z funkcją prewencji indywidulanej kary pozbawienia wolności oraz modyfikuje podstawę funkcji ochronnej. Zasada humanitarnego traktowania ujęta w art. 41 ust. 4 Konstytucji RP stanowi, że każdy pozbawiony wolności powinien być traktowany w sposób humanitarny, czyli w sposób, który ma na celu dobro człowieka, poszanowanie jego praw i godności oraz oszczędzenie mu cierpień. Wnioskując z uzasadnienia przedstawionego przez projektodawcę, wprowadzony zakaz nie ma na celu dobra osadzonego ani jego praw, ponieważ „orzeczenie zakazu warunkowego przedterminowego zwolnienia ma na celu skuteczną ochronę społeczeństwa przed szczególnie brutalnymi przestępstwami popełnianymi przez osoby, które w przeszłości już się takich czynów dopuściły, a w ocenie sądu zachodzi wysokie prawdopodobieństwo, że dopuszczą się ich ponownie”²⁸. Należy stąd wnioskować, że taka właściwość sądów spełniać ma funkcję ochronną, jednak przy modyfikacji jej fundamentów – „punktem odniesienia funkcji ochronnej nie jest już zwalczanie zachowań niebezpiecznych dla uznanych wartości, ale eliminacja ze społeczeństwa sprawców uznanych za jednostki niebezpieczne”²⁹.

Z zasadą humanitaryzmu ściśle związany jest art. 30 Konstytucji RP gwarantujący godność ludzką. Wynika z niego, że pozbawienie wolności, jako drastyczna forma przymusowego wyzbycia się swobody, stosowane może być jedynie do realizacji celów określonych np. w art. 67 k.k.w.³⁰ Skazywanie więc jednostki na dożywotnią karę pozbawienia wolności i dodatkowo odebranie jej możliwości samego tylko ubiegania się o przedterminowe zwolnienie jest działaniem godzącym w jej godność oraz kolidującym z resocjalizacją, jaką kara ma zapewnić. Należy rozważyć, czy takie rozwiązanie jest celowe i niezbędne w realizacji funkcji kar izolacyjnych, czy jednak nie dąży jedynie do zaostrzania prawa karnego. Ustawodawca w uzasadnieniu do projektu zaznacza, że instytucja, jaką jest warunkowe przedterminowe zwolnienie z odbycia reszty kary, jest instytucją o charakterze wyjątkowym i powinna przysługiwać jednostkom, które swoją postawą wykazały chęć socjalizacji ze społeczeństwem, a skazanym nieskorym

26 „[...] w wypadku zbiegu podstaw nadzwyczajnego wymiaru kary sąd może albo «zredukować» je nawzajem i wymierzyć karę w granicach zwykłego ustawowego wymiaru, albo dokonać wyboru jednej z podstaw i karę nadzwyczajnie złagodzić bądź obostrzyć”, tamże, s. 43.

27 Tj. sprawcom skazanym na karę dożywotniego pozbawienia wolności za przestępstwo popełnione przez nich po prawomocnym skazaniu za przestępstwo przeciwko życiu i zdrowiu, wolności, wolności seksualnej, bezpieczeństwu powszechnemu lub za przestępstwo o charakterze terrorystycznym na karę dożywotniego pozbawienia wolności albo karę pozbawienia wolności na czas nie krótszy niż 20 lat (art. 77 § 3 k.k.) oraz sprawcom przy wymiarze kary dożywotniego pozbawienia wolności, jeżeli charakter i okoliczności czynu oraz właściwości osobiste sprawcy wskazują, iż jego pozostawienie na wolności spowoduje trwałe niebezpieczeństwo dla życia, zdrowia, wolności lub wolności seksualnej innych osób (art. 77 § 4 k.k.).

28 *Rządowy projekt ustawy o zmianie ustawy...*, s. 38.

29 J. Gizek, D. Gruszecka, K. Lipiński, *Opinia na temat ustawy z dnia 7 lipca 2022 r. o zmianie ustawy...*, s. 58.

30 P. Wiliński, P. Karlik, [w:] *Konstytucja RP. Tom I. Komentarz. Art. 1–86*, red. M. Safjan, L. Bosek, Warszawa 2016, s. 1004–1005.

do tego procesu takie „dobrodziejstwo” nie powinno być okazywane. Wartym zaznaczenia jest fakt, że takie warunkowe zwolnienie nie jest przyznawane każdemu osadzonemu, który złoży wniosek. Przed wydaniem decyzji dokonywana jest prognoza społeczno-kryminologiczna mająca na celu ocenę funkcjonowania skazanego w warunkach wolnościowych oraz jego podatność na procesy resocjalizacyjne. Sama zatem możliwość złożenia wniosku nie przyczynia się bezpośrednio do zwiększenia stopnia zagrożenia dóbr prawnych ze strony osadzonego. Jest to jedynie droga do uruchomienia procedury oceny potrzeby dalszego pozbawienia wolności gwarantująca spełnienie celów i funkcji wymierzonej kary. Ocena taka niemożliwa jest do dokonania przez sąd już w momencie wymierzania kary jeszcze przed wykonaniem choćby jej części. Jak trafnie zauważa Senat RP, opiniujący projekt zmian, „pojawia się pytanie, na jakiej podstawie sąd miałby antycypować wynik oddziaływania penitencjarnego na skazanego w przyszłości, jeszcze przed rozpoczęciem wykonywania przez niego kary oraz w oparciu o jakie kryteria dałoby się jego decyzję zweryfikować procesowo. Projektodawcy wskazują jedynie okoliczności, w których aktualizuje się możliwość orzeczenia zakazu, a nie przesłanki, których spełnienie decyduje o zasadności i prawidłowości takiego orzeczenia”³¹.

Zatem instytucja zakazu warunkowego przedterminowego zwolnienia nie tylko koliduje z założeniem resocjalizacji osadzonego, ale również daje sądom niebezpieczne narzędzie do skazywania jednostek na dożywotnią karę pozbawienia wolności bez jakiegokolwiek analizy ich podatności na procesy socjalizacji. Ustawodawca wielokrotnie podkreśla konieczność ochrony społeczeństwa przed jednostkami niebezpiecznymi właśnie poprzez tę instytucję, jednak nie przytacza żadnych analiz czy też danych, które potwierdzałyby tezy przedstawione w uzasadnieniu. Należy się więc zastanowić, czy wprowadzone zmiany zostały dokonane po dogłębnej analizie problemu i sprawdzeniu wielu możliwych jego rozwiązań, czy też nałożenie poprawek w tym aspekcie miało charakter czysto populistyczny i zmierzający jedynie do zdobycia poparcia politycznego.

9. Modyfikacja przesłanek formalnych oraz wydłużenie okresu próby przy warunkowym przedterminowym zwolnieniu

Ustawodawca konsekwentnie kontynuując swoją wizję zaostrzania prawa karnego, podwyższył również minimalny próg odbycia kary pozbawienia wolności, konieczny do ubiegania się o warunkowe przedterminowe zwolnienie z odbycia reszty kary. W art. 78 § 3 k.k., stanowiącym wymogi formalne tej instytucji przy dożywotniej karze pozbawienia wolności, dokonano zmiany przytoczonego progu z 25 na 30 lat. Wartym zaznaczenia jest fakt, że norma obowiązująca do 1 października 2023 r. i tak była już jedną z najwyższych w tym aspekcie regulacji w całej Europie. Dodatkowe podwyższenie jej granicy znacznie przekracza przeciętny i najpowszechniejszy próg przedterminowego zwolnienia w krajach europejskich, tj. 15 lat³². Należy również podkreślić, jakie stanowisko w tej sprawie zajmuje Europejski Trybunał Praw Człowieka, który stoi na straży przestrzegania norm ustanowionych w Europejskiej Konwencji Praw Człowieka. „Na uwagę zasługuje wyrok z 4 października 2016 r. w sprawie T.P. i A.T. przeciwko Węgrom, skarga nr 37871/14 oraz skarga nr 73986/14, w którym Europejski Trybunał Praw Człowieka stwierdził, że węgierska ustawa, która przyznaje osobie skazanej na karę dożywotniego pozbawienia wolności możliwość ubiegania się o warunkowe przedterminowe zwolnienie dopiero po 40 latach, narusza zakaz niehumanitarnego i poniżającego traktowania i karania. W orzeczeniu tym trybunał strasburski stwierdził, że kara dożywotniego pozbawienia wolności narusza gwarancję wynikającą z art. 3 EKPC,

31 J. Gizek, D. Gruszecka, K. Lipiński, *Opinia na temat ustawy z dnia 7 lipca 2022 r. o zmianie ustawy...*, s. 57.

32 J. Nikołajew i in., *Diagnostyka sądowo-kryminalna w orzekaniu i wykonywaniu warunkowego przedterminowego zwolnienia w teorii i praktyce sądowej – raport z badania*, „Prawo w Działaniu” 2019, nr 39 – Sprawy Karne, s. 14–15.

jeżeli osoba skazana nie ma realnej możliwości ubiegania się o warunkowe przedterminowe zwolnienie, najdalej przy tym po odbyciu 25 lat kary pozbawienia wolności”³³.

Zwiększenie wymogu oczekiwania przez skazanego na samą możliwość złożenia wniosku o zwolnienie z odbycia reszty kary doprowadza do sytuacji, w której osadzeni mają coraz mniejszą szansę na skorzystanie z tej instytucji. Biorąc pod uwagę, że *de facto* w większości przypadków zastosowanie przedterminowego zwolnienia może nie być możliwe ze względu na zbyt długi okres koniecznego odbycia kary oraz fakultatywną właściwość sądu do zakazu starania się o takie zwolnienie, należy wnioskować, że omawiana instytucja staje się w polskim prawie penalnym instytucją o charakterze całkowicie wyjątkowym. Tylko nieliczna grupa skazanych na karę dożywotniego pozbawienia wolności będzie miała faktyczną możliwość skorzystania z tej drogi do uruchomienia procedury oceny potrzeby dalszego pozbawienia wolności. Taki stan prawny może doprowadzić do utrudnienia przeprowadzania procesów resocjalizacyjnych wśród osadzonych. Gdy jednostka zostaje pozbawiona nadziei, że kiedykolwiek wyjdzie na wolność lub gdy szanse na jej odzyskanie są znikome, traci ona chęć readaptacji społecznej. Może przyczynić się to do pogłębienia poczucia bycia stygmatyzowanym, asymilacji skazanego z podkulturą więzienną oraz procesów depersonalizacji. Podwyższenie więc minimalnego progu odbycia kary stoi w sprzeczności i utrudnia spełnienie funkcji prewencji indywidualnej kary pozbawienia wolności.

Dodatkowym czynnikiem, mającym wpływ na skuteczność procesów resocjalizacyjnych w przypadku warunkowego przedterminowego zwolnienia z odbycia reszty dożywotniej kary pozbawienia wolności, jest wydłużenie okresu próby przy takowym zwolnieniu. Z samej swojej istoty okres próby polega na weryfikacji pozytywnej zmiany, dokonanej w postawie skazanego³⁴ i na daniu mu okazji powrotu do życia w społeczeństwie w kontrolowanych i bezpiecznych warunkach. Jednak, gdy okres ten z zasady (art. 80 § 3 k.k.) trwać ma nieustannie, staje się on nie narzędziem weryfikacji i tymczasowej kontroli, a kontynuacją kary, z której teoretycznie osadzony został zwolniony. Z okresem próby wiąże się różne dolegliwości, np. wykonywanie obowiązków nałożonych przez sąd, dozór czy też możliwość odwołania warunkowego zwolnienia. W przypadku sprawcy skazanego na karę dożywotniego pozbawienia wolności, który zostaje przedterminowo zwolniony z reszty jej odbycia, dolegliwości związane z poddaniem go próbie nigdy się nie kończą, a samo skazanie nie podlega zatarciu (art. 76 § 1 k.k.). Ostatnim etapem procesu readaptacji społecznej powinno być właśnie poddanie osadzonego próbie i weryfikacja przyjętej wobec niego prognozy kryminologicznej. Jednak fakt trwania tej kontroli dożywotnio doprowadzić może nie do pozytywnego efektu resocjalizacji, a do eliminacyjnego charakteru tego środka penalnego. Dożywotni okres próby powoduje, że „wraz z brakiem końca okresu próby, wykluczone zostaje również uznanie kary za odbytą po jego upływie. [...] Kara ta nigdy nie zostanie uznana za odbytą, tj. sprawca formalnie będzie ją odbywał do końca swojego życia”³⁵.

10. Podsumowanie

Prawno-karna reakcja państwa na popełniane przez obywateli czyny zabronione jest działaniem, które powinno być stosowane jedynie w ostateczności, w przypadkach, kiedy inne gałęzie prawa nie są w stanie zrealizować celu reakcji. Takie postępowanie powinno być prowadzone w sposób możliwie przemyślany, zgodny z ustawą zasadniczą oraz wartościami obiektywnie uznawanymi za najistotniejsze dla prawidłowego funkcjonowania państwa. W procesie tworzenia i stanowienia prawa penalnego, jako prawa dotkliwie i znacząco ingerującego w prawa i wolności jednostki, należy kierować się zarówno

33 W. Hermeliński, B. Nita-Świątłowska, *Kara dożywotniego pozbawienia wolności bez dostępu do warunkowego przedterminowego zwolnienia – refleksje w kontekście gwarancji wynikających z europejskiej konwencji praw człowieka*, „Palestra” 2018, nr 10.

34 J. Gizek, D. Gruszecka, K. Lipiński, *Opinia na temat ustawy z dnia 7 lipca 2022 r. o zmianie ustawy...*, s. 63.

35 Tamże, s. 64.

podstawowymi zasadami prawa karnego, jak i mieć na uwadze jego określone cele i funkcje – nie należy żadnej z nich faworyzować ani lekceważyć. Prawodawca stronić również powinien od wprowadzania nadmiernie surowych norm, ponieważ surowość w tej dziedzinie prawa jest stanowczo niewskazana. Nie wspomaga ona w żadnym stopniu realizacji postawionych przed prawem penalnym celów oraz koliduje przy spełnianiu jego funkcji.

Kara pozbawienia wolności, jako szczególna ingerencja w wolność jednostki, powinna być wprowadzana rozważnie, z jak najgłębszą analizą nie tylko systemu prawnego, ale i psychiki człowieka (jego odporności na sytuację izolacji, podatności na procesy resocjalizacji, depersonalizacji czy też prizonizacji). Szczególną uwagę należy zwrócić na dokonywane w tym aspekcie zmiany, by zmierzały one w kierunku uzdatnienia tej instytucji oraz jeszcze lepszego nakierowania jej na realizację celów i funkcji kary. Nowelizacje motywowane zwiększeniem surowości wymierzanych kar pozbawienia wolności, zwłaszcza ze względów populistycznych, prowadzą jedynie do degeneracji prawa karnego, utrudniając przeprowadzenie procesów resocjalizacyjnych wśród osadzonych oraz wpływają negatywnie na psychikę skazanych. Niestety zmiany kodeksu karnego z dnia 1 października 2023 r. są przykładem unormowania wprowadzającego do prawa karnego represyjność, hasła populizmu penalnego oraz chaosu legislacyjny. Poszczególne przepisy są całkowicie sprzeczne z obecnym stanem wiedzy nie tylko prawniczej, ale i psychologicznej. Utrudniają one w procesie stosowania prawa jego indywidualizację oraz działanie w sposób proporcjonalny do karygodności i społecznej szkodliwości czynu. Obecna represyjność kodeksu karnego widoczna jest chociażby w znacząco podwyższonych granicach ustawowego zagrożenia karą pozbawienia wolności, nieprzemyślanych regułach kolizyjnych przy nadzwyczajnym wymiarze kary czy też we wprowadzonych zmianach, dotyczących warunkowego przedterminowego zwolnienia z odbycia reszty kary. Ustawodawca, tworząc nowelizację, kierował się głównie (co widać w uzasadnieniu projektu) realizacją funkcji ochronnej prawa karnego, widocznie lekceważąc pozostałe funkcje. Potrzeba prewencji indywidualnej, jak się wydaje, wcale przez prawodawcę nie została zauważona, a ponad to jej pełnienie zostało bardzo utrudnione z powodu przeprowadzonych zmian. Przy obecnym stanie prawnym, jego represyjności i atmosferze chaosu, skuteczność procesów resocjalizacyjnych jest wystawiona na próbę, która może okazać się tragiczna w skutkach.

W dyskusji nad problematyką penitencjarną zaznacza się duży pesymizm i niewiara w skuteczność kary pozbawienia wolności jako ośrodka readaptacji społecznej. Formuluje się postulat przeprowadzenia głębokiej analizy problemu izolacji więziennej człowieka we wszystkich jej aspektach. Wydaje się, że należy w pełni uznać potrzebę przeprowadzenia rewizji dorobku teoretycznego i wyników badań empirycznych dotyczących oceny stosowania i wykonywania kary pozbawienia wolności w aspekcie jej skuteczności i wychowawczego oddziaływania.

B. Hołyst, *Kryminologia*, wyd. 4

Bibliografia

- Chlebowicz P., *Przejawy populizmu penalnego w polskiej polityce kryminalnej*, „Studia Prawnoustrojowe” 2009, nr 9.
- Chmieleński M., Wojciechowski B., *O usprawiedliwianiu kary w niemieckiej filozofii nowożytnej*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 2006, t. LVIII, z. 2, s. 29–31.

- Clemmer D., *The Prison Community*, Boston 1940.
- Filipczak M., [w:] *Prawo karne materialne. Nauka o przestępstwie, ustawie karnej i karze*, red. J. Kulesza, Warszawa 2023.
- Gizek J., Gruszecka D., Lipiński K., *Opinia na temat ustawy z dnia 7 lipca 2022 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw*, druk senacki nr 762, Kancelaria Senatu. Biuro Analiz, Dokumentacji i Korespondencji, Warszawa 2022.
- Grudzińska K., *Więzień długoterminowy w izolacji penitencjarnej*, „Resocjalizacja Polska” 2013, nr 4.
- Hermeliński W., Nita-Światłowska B., *Kara dożywotniego pozbawienia wolności bez dostępu do warunkowego przedterminowego zwolnienia – refleksje w kontekście gwarancji wynikających z europejskiej konwencji praw człowieka*, „Palestra” 2018, nr 10.
- Hołyst B., *Kryminologia*, wyd. 4, Warszawa 1989.
- Hube R., *Ogólne zasady nauki prawa karnego*, Warszawa 1830.
- Kaczmarek T., *System prawa karnego*, t. 5, wyd. 2, Warszawa 2017.
- Kalisz T., *Uwagi o celach kary pozbawienia wolności w perspektywie art. 67 k.k.w.*, [w:] *Kara pozbawienia wolności a readaptacja społeczna skazanych*, red. A. Szerłąg, Wrocław 2011, s. 39–47.
- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. z 1997 r., nr 78, poz. 483 ze zm.).
- Kuć M., *Indywidualizacja wykonywania kary pozbawienia wolności*, Lublin 2007.
- Kulesza J., [w:] *Prawo karne materialne. Nauka o przestępstwie, ustawie karnej i karze*, red. J. Kulesza, Warszawa 2023.
- Miszewski K., *O (nie)szkodliwości kary długoterminowego pozbawienia wolności na psychikę i zdrowie fizyczne więźniów*, „Archiwum Kryminologii” 2017, nr 39, s. 197–230. <https://doi.org/10.7420/AK2017G>
- Nikołajew J., Burdziak K., Jankowski M., Kowalewska-Łukuć M., *Diagnostyka sądowo-kryminalna w orzekaniu i wykonywaniu warunkowego przedterminowego zwolnienia w teorii i praktyce sądowej – raport z badania*, „Prawo w Działaniu” 2019, nr 39 – Sprawy Karne, s. 14–15.
- Ozga A., *Psychospołeczne skutki kary pozbawienia wolności w zakresie problemów społecznych*, „Homo et Societas” 2017, nr 2, s. 61–65.
- Rządowy projekt ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw – uzasadnienie, druk nr 2024.
- Steuden S., Jaworowska K., *Egzystencjalny wymiar doświadczenia izolacji więziennej przez osoby skazane na karę pozbawienia wolności*, [w:] *Kara kryminalna. Analiza psychologiczno-prawna*, red. M. Kuć, I. Niewiadomska, Lublin 2004, s. 293–297.
- Stępień J., *Populizm penalny. Definicja, przejawy, ocena*, „Przegląd Legislacyjny” 2022, nr 3, s. 101–105.
- Szafrańska M., *„Kończy się raj dla pedofilów!”*. Populizm penalny na przykładzie ustawy o przeciwdziałaniu zagrożeniom przestępczością na tle seksualnym, [w:] *Populizm penalny*, red. J. Widacki, Kraków 2017, s. 55–60.
- Ślęzak J., *System kar i represji karnej w starożytności*, [w:] *Studia Gdańskie. Wizje i rzeczywistość*, t. XI, Gdańsk 2015, s. 77–79.
- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny (Dz.U. z 2024 r., poz. 17 z późn. zm.).
- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny wykonawczy (Dz.U. z 2024 r., poz. 706).
- Waszczyński J., [w:] *Prawo karne w zarysie. Nauka o ustawie karnej i przestępstwie*, red. J. Waszczyński, Łódź 1992.
- Wiertelorz A., *Populizm penalny i jego konsekwencje*, <https://promovendi.pl/wp-content/uploads/2021/08/Wiertelorz-Adam.pdf> (dostęp: 10.01.2024).
- Wirkus Ł., Kozłowski P., *Izolacja więzienna a zachowania autoagresywne więźniów*, [w:] *Kryminologia i kara kryminalna. Wybrane zagadnienia*, red. A. Jaworska, Kraków 2008, s. 191–205.